

Lengyel forradalom 1981 (Újabb szövegek)

1981 nyarán a lengyel forradalom minden jel szerint új szakaszba lépett. Követelései radikalizálódtak s a gazdasági kérdésekről mindinkább a politikai szintérre tolódtak át. A változás három főbb okcsoportra vezethető vissza. Az első: a « Szolidaritás » átütő sikere, (csaknem tízmillió feliratkozott tag a szeptemberi kongresszus idején, amihez még hozzá kell számítani a földműves tagozatok több mint hárommilliós tagságát). A « Szolidaritás » szervezeteinek, fellépéseinek és szabad sajtójának hála, a lengyel társadalom egy év alatt belsőleg úgyszólván felszabadult, ennek minden lelki következményével együtt. A második okcsoport: az állami keretek megrendülése és a gazdasági élet szinte teljes összeomlása. Ebben a helyzetben a kezdeti ár- és bérkövetelések minden jelentőségüket elvesztették. A harmadik ok végül: a szemben álló fél hajthatatlansága. A júliusban tartott pártkongresszus után sokan a dialógus feléledését várták: ennek ellenkezője következett be. A párhatalom — amely az ország lakosságának legfeljebb egy ötödét tudja maga mögött — még a gdanski kompromisszum egy részét is vissza akarja vonni. De még ha mást is akarna, az orosz nyomás merev elzárkózásra ítélte.

Ilyen körülmények között ült össze július végén a « Szolidaritás » országos koordinációs bizottsága, hogy a szeptemberi kongresszus előkészületei kapcsán az új helyzet által követelt stratégiáról tárgyaljon. A vita központjában Jacek Kuron felszólalása állott, amelyet az alábbiakban teljes szövegében közlünk. (A koordinációs

bizottság ülésének anyagát, s benne Kuron beszédét, a « Szolidaritás » Varsóban hivatalosan megjelenő hetilapja közölte 1981 augusztus 7.-i számában; mi is ebből vettük át.) Kuron mint politikai stratégia arra az alapkérdésre keresett választ, hogyan lehet továbbhaladni anélkül, hogy a forradalom kiváltaná a szovjet beavatkozást. A továbbhaladás létfontosságú, ha el akarják kerülni a teljes fölbomlást. De olyan célt kell kijelölni — s Kuron ezért javasolja az öngazgatást, a gazdasági hatalom alulról való újjászervezését — amely a fennálló állambatalmi keretekkel is összeegyeztethető.

Kuron öngazgatási programja széleskörű egyetértésre talált az országos koordinációs bizottságban. Jozef Rulewski, a bydgoszczi szakszervezetek elnöke volt az egyetlen, aki ellene szólalt fel. Rulewski álláspontja szerint — amelyet az idézett aug. 7.-i szám ugyancsak részletesen ismertet — a munkás-öngazgatás is csak egy bolsevik mítosz; amire az országnak most szüksége van, az a szakképzett igazgatás, a jó gazdasági szervezők. Rulewski attól is fél, hogy a helyi öngazgatással egy kétértelmű intézmény-rendszer jön létre a pártállam és a szabad szakszervezetek között. Hadd emlékeztessük olvasóinkat arra, hogy ezt a vitát — más formában — a Nagybudapesti Központi Munkástanács is lefolytatta, 25 évvel ezelőtt. (Lásd erre vonatkozóan fentebb Claude Lefort és Bill Lomax írását.)

A lengyel forradalom azonban rövidesen a fenti tanácskozás után túlhaladt a Kuron által felmért határokon. A « Szolidaritás » szeptemberi kongresszusának első ülészaka két határozatot fogadott el, amely nyíltan kesztyűt dob a párthatalom arcába — sőt a szovjet hataloméba is —: az egyik a szabad választásokra vonatkozik, a másik pedig felhívást tartalmaz Kelet-Európa népeihez, s szabad szakszervezetek alakítására buzdítja őket. (Lásd alább.) Ez utóbbival a lengyel forradalom elsőizben lépett ki a tisztán nemzeti keretből. Amikor e sorokat nyomdába adjuk, azaz szeptember végén, még nem világos, hogy a szovjet-kommunista tábor milyen ellenintézkedésekkel válaszol erre a kettős kihívásra.

Jacek Kuron felszólalása

Hadd kezdjem azzal, amiről Andrzej beszélt, mert amit mondani akarok, az ő szavaihoz kapcsolódik. Szándékosan nagyon brutálisan fogom magam kifejezni, talán el is túlzok néhány dolgot. Úgy tűnik, hogy a hatalom gyakorlásának jelenlegi rendszere megszűnt létezni. Van Központi Bizottság, van kormány, van Politikai Bizottság, de nem töltik be, nem is tudják betölteni funkcióikat. E tekintetben eltér a véleményem jónéhány kollégáétól, mert én a hangsúlyt főleg arra helyezem, hogy nem tudják betölteni funkcióikat. Nem arról van szó, hogy nem akarják; egyszerűen nem tudják. Miért állítom ezt? Egy teljesen konkrét példára hivatkozom. Azt szoktuk mondani, hogy a hatalomnak nincs programja. Ebben van egy adag igazság. Nincs semmiféle elfogadható programjuk arra, hogy miképpen lábolhatunk ki a társadalmi válságból. De az újságárusoknál lehetett venni egy ilyen programot, amely a válság leküzdését és a gazdaság stabilizálását célozta. Én vettem egyet és szeretném megmondani az államnak, hogy azon a programon lehet vitatkozni, hogy az egy jelentős dokumentum. A kormány kiadta és a kioszkokban egy pár zlotyért meg lehetett vásárolni. És mi történt vele? Semmi. Olyan levél volt ez, amelynek nincsen címzettje, mert ahhoz, hogy kijussunk a válságból, hogy a gazdaságot talpraállítsuk, ebben az országban egy társadalmi tömegmozgalomnak kellene létrejönnie, mely az egész társadalom mozgalma. Ilyen mozgalom nem jöhet létre, ha nem dolgozza ki demokratikus módon a maga programját, a kormány és a hatalom szerepe pedig az lenne, hogy megszabja a vita kiindulópontját. De a kormány erre nem képes, mert hogyan is? Milyen intézményekhez címezze? Terjessze be a Sejmnek (az országgyűlésnek)? Dehát a Sejm nem képviseli a társadalmat és nincs áttétel a Sejm és a társadalom között. A Sejm úgy fogadja el és szavazza meg a programot, ahogy a kormány elrendeli, tehát szőröstől-bőröstől ugyanaz a program lesz, amelyiket az újságstandon mint

kormányprogramot megvettem, csak ezután a Sejm programjának fogják nevezni, de különben ugyanaz marad.

A hatalom képtelen arra, hogy a társadalommal együtt dolgozzon ki programot. Azelőtt sem volt rá módja, csak lehetősége volt arra, hogy az intézmények, az információ és a döntések monopóliumára támaszkodva gyakorolja a hatalmat. Mi szétzúztuk ezt a hármass monopóliumot, és a hatalom gyakorlásának rendszere összeomlott. S éppen ezért rendkívül találónak tartom azt a megfogalmazást, amely szerint forradalom zajlott le. Forradalomról beszélünk, ha megdőlt a korábbi rend. Ez így igaz, az a rend megdőlt, és akkor most mi van? Semmi. Azt a helyzetet, amelyben most vagyunk — s ez a legdrámaibb benne — az jellemzi, hogy a régi rend megdőlt, de még csak kísérlet sem történt arra, hogy újat teremtsenek. Az jellemzi, hogy társadalmi vákuumban élünk, hogy a gazdasági és a társadalmi élet különböző intézményei szétesőben vannak, s e téren semmi sem változik. S nem is változhat meg, mivel nincsenek olyan erők, amelyek változtatást kezdeményezhetnének. Miért nincsenek? Ha «forradalom»-ról beszélek, akkor úgy tűnik, mintha valamiféle múltbeli forradalmakra hivatkoznék, amelyeket a hatalom megragadása céljából hajtottak végre. A régi rend összeomlása után a forradalmi erők többnyire államhatalommá váltak, méghozzá azonnal. Hogy ez az államnak és a társadalomnak a javára vagy a kárára szokott-e válni, abba nem akarok belemenni, de mindenesetre ez így szokott történni.

Időközben azonban nálunk megteremtődött a «Szolidaritás» szervezete, mely az üzemi, a társadalmi, a nemzeti érdekek védelmének — a hatalommal szembeni védelmének — tömegszervezete, s emiatt nem veheti kezébe a hatalmat. Itt szeretném megjegyezni, hogy a dolgok ilyen állását és azt, hogy ennek mindenki tudatában van, milyen fontosnak tartom. Szeretném a figyelmet felhívni a következő érdekes jelenségre: minden eddigi forradalomban, attól kezdve, hogy a forradalmi szervezetek megragadták a hatalmat, a társadalom, a nép, a tömegek védtelenekké váltak, nem volt, aki megvédje őket, el-

vesztették szervezeteiket, melyek államhatalommá alakultak át. Nekünk azonban van egy ilyen szervezetünk, amely megvédi a társadalmat bármilyen hatalommal szemben. S ez rendkívül erősen tudatosodott. Egyébként ezzel magyarázható a pártra való tömeges hivatkozás, hiszen szüntelenül halljuk: « szólítsuk fel a pártot ». Már ebben a teremben is többször elhangzott ez. Honnan ered ez?

Annak tudatából, hogy a « Szolidaritás » nem végezheti el a rendszer átalakítását és kiépítését, tehát felszólítjuk a pártot, hogy ő tegye meg. Szeretnék itt egy pillanatra megállni és felhívni a figyelmet arra, hogy az így meghatározott helyzet rendkívül drámai és számunkra létfontosságú, mert a hajó csakugyan süllyedőben van. Ha ugyanis magunkat szakszervezetnek kívánjuk tekinteni, amihez a kormány nagyon is ragaszkodik, akkor emlékeznünk kell arra, amit Zbygniew Bujek mondott a varsói konferencián: amennyiben szakszervezet vagyunk, tengeresz-szakszervezethez hasonlítunk egy süllyedő hajón. És akkor mit tegyen ez a szakszervezet? Harcoljon rövidebb munkaidőért? Azért, hogy a kapitány jobban bánjon a matrózokkal? Fizetésemelésért, amit majd akkor kapnak meg, ha a hajó befut a kikötőbe? Az élelmiszer-fejadag növeléséért nem lehet harcolni, mert élelmiszerből csak annyit lehet kiosztani, amennyi van. Csak arra ügyelhetünk, hogy a fejadagokat egyenlően osszák el, de be kell látnunk, hogy ez ostobaság, ha az a veszély fenyeget, hogy a hajó elsüllyed. Nem mintha az elosztásnak nem volna jelentősége, de hogy jön ez az alapvető kérdéshez?!

És ez az igazi probléma, amelyet tudatosítanunk kell, amelyre reflektorunkat rá kell irányítanunk. Röviden, arra kel választ adnunk, hogy mit és hogyan cselekedjünk annak érdekében, hogy a hajót mindannyian, együttes erővel megmentjük. Mit tehet a szakszervezet, le kell-e mondanunk vagy sem a szakszervezet szerepéről? Milyen lehetőségei vannak mozgalmunknak?

Ez az a probléma, amely tegnap óta gyötör, amióta a vita megindult, mert egész idő alatt az volt az érzésem, hogy fejtetőre állított kérdéseken vitatkozunk. Magam

is ilyen « fejtetőre állított » követelményre jutottam, tudatosan azt a következtetést vontam le, hogy: « az élelmiszer-fejadagoknak meg kell maradniuk a régi szinten » és hogy ennek érdekében sztrájkolni fogunk. Ily módon máris kijelöltük, hol szálljunk porondra. Holott a jelenlegi helyzetben, mint a politikai tevékenységben általában — s amit csinálunk, az nem más, mint politikai tevékenység — ki kell jelölni a legfontosabb kérdéseket, hogy azokért szálljunk harcba.

A radikalizmus ugyanis nem abban áll, hogy bármiért, bárhol összeütközést robbantsunk ki, hanem csak a legfontosabbakért, amelyekért okvetlenül harcolni kell, s hogy elkerüljük a kevésbé fontos problémákat. Meggyőződésem, hogy a hajó megmentése szempontjából nem az a legfontosabb, hogy az élelmiszer-fejadagokat ne csökkentsék. Ez hamis konfliktus. Ha ezt nem mondjuk ki, akkor olyan mozgalom indul el, amely szétveri a szakszervezeteket és minden egyebet. És mivel miránk várna e mozgalom irányítása — mely csak zsákutcába vezethet — úgy vélem, tudatosítanunk kell, hogy itt nincs nyernivalónk. Azazhogy ha nem augusztusban, akkor szeptemberben elérhetjük a fejadagok felemelését, rászoríthatjuk a kormányt arra, hogy pótlólagos bevásárlásokat eszközöljön. Ezt el kell érniünk, de ezzel mit sem változott a szakszervezet, a mozgalom, az ország, az állampolgárok helyzete. Semmi sem változik. Sőt, a helyzet még rosszabbodhat is, mert a kormányra gyakorolt nyomás arra vezet, hogy más területeken hoznak megszorításokat.

Az alapvető probléma a következő: kinek kell ebben a helyzetben programmal előállnia és milyen korlátozó határok között kell a programot kimunkálni. Lezajlott a forradalmunk és a fenti kérdésre értelmesen kell válaszolnunk. Azazhogy tudnunk kell, vajon meg akarjuk-e hódítani a hatalmat, úgyis mint szakszervezet, vagy mint párt, vagy pedig más rendszert akarunk teremteni. Ettől nagyon sok minden függ. Mert például tegnap felvetettük az előzetes cenzúra megszüntetéséért való harcot: nagyon nemes cél és én magam mindig is kitartok mel-

lette. Csakhogy ebben a harcban olyasmire fordítanánk figyelmünket, ami inkább következmény, mint ok. Mert vagy elhatározzuk, hogy harcolunk a teljes demokráciáért, az egész nép korlátlan, teljes hatalmáért — s ebből következik az előzetes cenzúra és mindenfajta cenzúra eltörléséért való harc — vagy pedig elismerjük, hogy korlátokat kell szabni önmagunknak, s ha ezt meg tesszük, akkor kelleetlenül ugyan, de szükségképpen beleegyezünk valamiféle előzetes cenzúrába. S ezt a döntést meg kell hoznunk, mert a kérdés átgondolása nélkül féltő, hogy ostobán dönt az ember.

Elsődlegesnek tűnik előttem az a kérdés, hogy kell-e korlátokat szabni önmagunknak? Vajon ennek a forradalomnak korlátok közé kell-e szorítania önmagát? Meggyőződésem szerint igen. Most nem fejtegetem tovább ezt a kérdést. Úgy vélem, hogy ha olyan tevékenységbe fognánk, amelyet a szovjet vezetőség közvetlen veszélynek fogna fel, akkor bevonulnának. Erről meg vagyok győződve. Ezzel kapcsolatban azt gondolom, hogy a forradalomnak tudatosan korlátoznia kell önmagát, hogy elkerülje ezt a veszélyt. Az a vita, hogy bevonulnak-e vagy sem, tisztán spekulatív jellegű, de egy dolog biztos, mégpedig az, hogy a bizonyításnak csupán egytlen módja van. Ezt a kockázatot pedig nem szabad vállalnunk.

Térjünk most át a párttal kapcsolatos követeléseinkre.

Ezek azon a meggyőződésen alapulnak, hogy a politikai lépések a pártból indulnak ki. Van a pártnak egy bizonyos modellje, az úgynevezett új típusú lenini párt (később máshol is utánozták), amely elvégzi a politikai előrelépéseket. E modell szerint a párt az állam mintája. Abban a pillanatban, amikor a párt a hatalmat megragadja, párthatalommá alakul át. Szerintem nem szabad ilyen pártot építeni: én minden ilyen rendszernek ellene vagyok. A fent említett párt épp most esik széjjel szemünk láttára. Semmi sem változna azáltal, hogy olyan új rendszert építenénk ki, amelyben csak a zászlók színe lenne más — mert a dolog lényege nem az, hogy milyen színű zászlót aggatunk ki, hanem hogy milyen a hatalom gyakorlásának módja. A párttal kapcsolatos másik gondolat:

a harc a szabad választásokért. Ezek szerint helye volna olyan pártoknak, amelyek harcolnának a szabad választásokért és választási programot dolgoznának ki. Úgy vélem, hogy a fentebb említett okok miatt (önmagunk korlátozása) nem szabad ma harcba kezdenünk a szabad választásokért, mert jobban járunk az 1984-es választásokkal. Azért sem szabad ma ebbe a harcba belefognunk, mert helyzetünk rendkívül drámai, és a szabad választások kérdésének felvetése sürgős és elengedhetetlen megoldásokat halasztana el.

Mi marad tehát? Miután a « Szolidaritás » nem szervezhet meg egy új rendszert, mert azt az egész társadalomnak kell megszerveznie, új igazgatási szervezeteket kell kiépíteni. Nem szabad párttá válnia, hanem öngazgatási mozgalommá, mely a gazdaság, az üzem, a terület igazgatásának szervezete lesz. Az öngazgatásért való harc az elsődleges. S olyan öngazgatásról van szó, amelynek aktuális programja lehetővé teszi a válságból való kilábolást. A mezőgazdaság megjavítása is az öngazgatási mozgalmak feladata lenne, nem pedig a kormányé, amely gyakorlatilag nem létezik.

Azt gondolom, hogy jelenleg az öngazgatásért kell elsősorban harcolnunk, olyan öngazgatásért, amely magára vállalja a demokrácia alulról való felépítését, s egyezzersmind központilag is szerveződik, tehát egyben alapvető hatást gyakorol a gazdasági tervre. Ezt ma kell megtenni. Ebből következik, hogy a szakszervezet, ahol módja van, felveszi a harcot az öngazgatás formájának kialakításáért és azért, hogy ennek az öngazgatásnak joga legyen kidolgoznia a reformot illető saját elveit. Úgy gondolom, nemcsak jogunk, hanem kötelességünk minden lehetséges eszközt megragadni, természetesen értelmes módon, azaz a helyes sorrendben, megfelelő előkészítéssel, stb. Nem úgy, ahogyan például a LOT (Lengyel Légiforgalmi Társaság) igazgatója körüli civakodás kezdődött és ahogyan ezzel kapcsolatban bevetettük az egész szakszervezetet.

Megpróbáltam felvázolni, miként látom a kivezető utat, ahelyett, hogy a helyzet értékeléséről beszéltem

volna. De azért engedtem ezt meg magamnak, mert véleményem szerint ez a helyzet megközelítésének viszonylag jó módja. A szakszervezetekben ritkán vitatjuk meg a kialakult helyzetet — kár pedig — s arról sem vitázunk, hogy melyek a lehetséges veszélyek és az elkerülhetetlen korlátok, s hogy mit kell tennünk ebben a helyzetben. Pedig ez tenné lehetővé számunkra, hogy kijelöljük a harcok és konfliktusok mezejét.

Mert van egy másik álláspont is, amelyik azt hangoztatja, hogy a hatalom erős, hogy ellenünk cselekszik, hogy az a terve, hogy kiéheztet bennünket s így kényszerít vissza a korábbi állapotba. Úgy vélem, ez hibás nézőpont. Ez az az álláspont, amelyikről nem érdemes vitázni, függetlenül attól, hogy a kormány nem tud (mert meg van bénulva), vagy nem akar változtatni és tudatosan akarja visszafelé forgatni a történelem nagy kerekét. Az eredmény ugyanaz: a kormány nem kormányoz és nem tesz semmit az ország megmentéséért. Ez a feladat a társadalomra hárul. Az első kérdés az, vajon a « Szolidaritás »-nak kell-e közvetlenül magára vállalnia ezt a feladatot. Úgy gondolom, hogy nem, hogy nekünk nem szabad kormányzati szervezetté válnunk. A második kérdés az, hogy kinek kell vállalnia. Az a véleményem, hogy a szakszervezeteknek kötelességük kezdeményezni, hogy legyen egy más szervezet, például az öngazgatás, amely cselekedhet.

Végezetül azt szeretném mondani, hogy mindenkinek, aki részt akar venni a szakszervezeteken túllépő öngazgatási tevékenységben, az Öngazgatási Kezdeményezések Klubjaiban — én így nevezem őket — kell szervezkednie. A klubok jelenthetik azt a formát, amelyben a szakszervezetek különböző funkcionáriusai tevékenykednek az öngazgatás érdekében, és talán idővel ebből az öngazgatási mozgalomból kinőhet a nemzeti bizottságok mozgalma. Ennek azonban semmiképpen sem szabad politikai pártnak lennie. S ha ezt állítom, nem taktikai megfontolások vezetnek, hanem a fentemlített elvek, vagyis az, hogy egy ilyen párt vagy a totális hatalom megragadására törekedne, aminek ellene vagyok, vagy pedig harcolna a szabad választásokért, amiért ma még harcolnunk.

Egyszóval úgy vélem, hogy a forradalom rendkívül drámai választás előtt áll, mert most világosan és egyértelműen meg kell határozni pozitív programját és el kell döntenie, vajon hajlandó-e korlátozni önmagát — s ha igen, hogyan. Ezt a döntést azonban nyitott szemmel kell meghozni. Ez minden, amit mondani akartam.

(Tygodnik Solidarnosc, 1981, 19. szám, aug. 7.)
Varga Iván fordítása

Üzenet Kelet-Európa valamennyi dolgozójához

A küldöttek üdvözlétüket küldik Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, a Német Demokratikus Köztársaság, Magyarország, Románia és a Szovjetunióhoz tartozó valamennyi nemzet munkásának. Mi, háború utáni történelmünk első független szakszervezetének tagjai, jól tudjuk, hogy törekvéseink azonosak. Bármilyen hazugságot terjeszenek is országokban rólunk, biztosítunk benneteket, hogy tízmillió dolgozó valódi, munkássztrájkokból született érdekképviselője vagyunk. A dolgozók életkörülményeinek megjavításáért harcolunk. Támogatjuk közületek mindazokat, akik a szabad szakszervezeti mozgalomért vívott küzdelem nehéz útjára léptek. Hiszünk abban, hogy küldötteink nem nagyon sokára találkozhatnak majd és kicserélhetik szakszervezeti tapasztalataikat.

1981. szeptember 8.

A "Szolidaritás" első kongresszusán elfogadott elvi nyilatkozat

A Szolidaritás független szakszervezetnek az a legfőbb célja, hogy emberhez méltó életkörülményeket teremtsen egy gazdaságilag és politikailag független Lengyelországban, szegénységtől, kizsákmányolástól, félelemtől és hazugságtól mentes életet egy demokratikusan szervezett és a jog alapján álló társadalomban. Ma a nemzet a következőket akarja:

1. Az élelmiszerellátás megjavítását; ennek érdekében a termelés, az elosztás és az árak ellenőrzését, az egyéni gazdálkodók Szolidaritás szakszervezetének közreműködésével.

2. Gazdasági reformot, tehát valódi önkormányzat létrehozását a vállalatokban és azt, hogy ne a párt nevezze ki a vezetőket.

3. Igazságot; ennek érdekében a tájékoztatási eszközök társadalmi ellenőrzését és a hazugság kiküszöbölését a lengyel oktatásból és kultúrából.

4. Demokráciát, tehát szabad országgyűlési és községi választásokat.

5. Jogot, vagyis törvény előtti egyenlőséget, a véleményük miatt bebörtönzöttek szabadon bocsátást, a politikai, írói, újságírói vagy szakszervezeti tevékenységük miatt üldözött személyek védelmét.

6. A nemzet egészségének védelmét, tehát környezetvédelmet, az egészségügyi kiadások növelését és a csökkent munkaképességűeknek járó jogok biztosítását.

7. Szenet a lakosságnak és az iparnak; ennek érdekében a bányászoknak tisztességes élet- és munkakörülmények biztosítását.

E célokat a szakszervezet egységével és tagjainak szolidaritásával fogjuk elérni. A külső veszélytől való félelem légkörét létrehozó különböző erők nem gyengítik elszántságunkat, hogy harcoljunk az 1980 augusztusi ideálokért, a gdanski, szzczecini és jastrzebiei egyezmények végrehajtásáért.

1981. szeptember 10.